

Álom és valóság

Mirko Kovač (Rovinj) és Filip David (Belgrád) Leveleskönyvéből*

Rovinj, 1992. szeptember 26.

Kedves Filip,

egész szeptember hó folyamán mindenféle álmok nyugtalanítottak, meg aztán más eredetű depresszió is letaglózott, ezért olyan kuszált állapotba kerültem, hogy megfelelő kulcs, szerszám híján nem tudtam kibogozni és kievickélni belőle. Úgyszólván minden éjszaka Danilo¹ látogatott meg álomban. Ezek általában zavaros álmok voltak, köztük egyetlenegy teljesen világos, úgyhogy lejegyezhettem, és mostani levelemhez mellékelve el is küldöm, lelkiállapotom adalékaként talán. Nem bocsátkozom álomfejtésbe, az álmok magyarázásába; hagyom, hadd rakódjanak le valahol mélyen, visszafojtom őket, és várom, hogy valóságos jelenetekként egyszer felszínre bukkanjanak. Egyikük-másikuk, pontosan úgy, ahogyan megálmodtam, valósággá vált, ez azonban egy másik történet. Más alkalommal folytathatnánk, annál is inkább, mivel az általad művelt irodalom nem egyéb, mint álmok hosszú sorozatából való gondos válogatás.

Danilo gyakori éjszakai látogatásainak láncolata abban a pillanatban szakadt meg, amikor egyik füzetemből kidobtam egy pár rövid bejegyzést, melyeket oda felvettem, meglehet, kellően szigorú rostálás nélkül, és bensőséges barátságunkkal olykor visszaélve. Afféle hevenyészett vázlatok voltak csak, minthogy ritka pillanataimban följegyeztem ezt-azt, mégpedig valamely érdekes eseményt követően, egy-egy elolvasott könyv vagy beszélgetés után, ami arra késztetett, hogy ha csupán jelezve is akár, befirkantsam noteszembe. Danilo mindannyiszor egy-azon módon jelent meg álomban, azaz úgy, hogy ujjal mutogatott oda egy nekem értelmetlen szövegre. Az írott szónak kultikus jelentőséget tulajdonított, minden hibára, pontatlanságra, még a legapróbbra is, felettébb érzékeny volt. Megkockáztatnám a megállapítást, hogy azok közé a ritka írók közé tartozik, akiknek művében egyetlen felesleges mondat sincs. S nem is kedvelte az olyanféle irodalmat, amely pórére mezteleníti a dolgokat, és azokat az írókat sem, akik zsigereik legmélyén kotorásznak csak azért, hogy mi megbotránkozzunk rajta, micsoda önpusztításra képesek; mi több, többre becsülte a szófukarságot a szószátyárságnál. Szerintem igazán ártatlan feljegyzések voltak, kedves cenzorom mégis felkísértett álmaimban. Minden áldott éjszaka valamiféle könyveket lapozott, és rejtélyes kéziratokat igyekezett megfejteni; s tette ezt kitartóan mindaddig, amíg azokat a szövegeket ki nem téptem noteszemből.

Feltéve, hogy képes vagyok eltűnődni az álmokon, ebből az következik, hogy alteregóm ujjával itt most magam mutatok rá mindarra, ami esetleg megbánthatna hozzám közelálló és nekem kedves embereket, sérthetné, kiváltképp, az emléküket. Mindannyiszor, amikor

fogytán a lelki tartalékunk, amikor a valónk van komoly veszélyben, színre lép az álomnak nevezett varázslat. Az olykor kimerítő, gyötrelmes, kínkeserves, groteszk álmok, de amely sok tekintetben serkentő és figyelmeztető erejű, mert teljességgel előre nem látható forrásból érkezik. Vannak pillanatok, amikor úgy tűnik, egész való világom hibák sorozata, csupa-csupa tévedés, ezzel szemben minden jó és helyénvaló döntésem a tudatalattimból jött. Most aztán újból tanácstalan vagyok, hogy mit tehetek a meghagyott bejegyzésekkel, nyilvánosságra hozhatom-e őket, vagy pedig megnehezít az alteregóm, mert nagyobb szigorú s megfelelőbb formát vár el tőlem.

Valamikor 1987 nyarán belgrádi lakásom teraszán üldögéltünk Danilóval; első huzamosabb, délutáni ücsörgésünk és első közös vacsoránk volt ez megbetegedése és műtete után. Szerette ezt a helyet, no és egy pillanatban könnybe lábadt a szeme. „Csak tudnád, a kórházban hány-szor gondoltam erre az erkélyre, és hány-szor kérdeztem magamban, látom-e még valaha” – mondta nehezen ejtve a szót, sírással küszködve. Akkor megmutattam néhányat rövid szövegeimből: játszi rögtönzéseket, anekdotákat; gondoltam, tetszeni fognak neki ezek a feljegyzések, amelyekben az emlékirat-irodalom szokatlan formájával beérve emlegetem őt, természetesen mindig rokonszenvvel és szeretettel, melyet barátom iránt éreztem. Felolvastam egy rövid dubrovniki feljegyzést abból az időből, amikor az orvosok tüdővést állapítottak meg nála. Egy tompított fényben úszó bárban ültünk, s én leírtam, hogy a barátom kezében föl-villant valami; nagy pohár pálinka volt, s egész marék gyógyszerert hajtott fel vele. *Danilo meg a kékes dohányfüstfelhők* címmel egy kis sztorim is volt, valahol pedig egy rövid feljegyzésem is nikotintól megsárgult, puffadt ujjairól, melyek már-már kivéreztek. „Mi van az ujjaiddal?” – kérdeztem. „Egész éjszaka dorbézoltam és muzsikáltam, a gitár húrjait vertem. Akartam, hogy kivérezzenek az ujjaim!” – „De hát miért?” – kérdeztem. „Azért, mert ott ült egy szépség, gyönyörű, fekete szemekkel és a legédesebb ajkakkal, amilyeneket valaha is érintettem.” Még egy rövid feljegyzés akadt itt, melynek titkát csak mi ketten, ő meg én tudtuk. Továbbá Danilo gyermekimádatának leírása, egy időben ugyanis, valamikor a 70-es évek elején, az apaság megszállottja volt. Gyereket akart, méghozzá a szépséges D. D.-tól, akkor együtt nyaraltak, itt, Rovinjban. Megőrzöm a titkát, hogy mért hiúsult meg.

Egész sor ilyen tollrajzot olvastam fel még, majd – most már nem íróként és jó barátként, hanem mint egy kisdiák – vártam, mit szól hozzá. Hosszasan hallgatótt, egy kérdéssel szólásra bírtam hát: „Tűzre vessem?” „Vesd” – válaszolta. „A felét, én pedig megmondom,

* M. Kovač – F. David: *Knjiga pisama 1992–1995* (Forum pisaca Kiadó, Belgrád, 2003).

mit!” Miután megmutatta, mely szövegeket véli kido-
bandónak, azokat ott, a szemé láttára, összetéptem. „Hát
tényleg egy szemernyi irodalmi értékük sincs?” – hitel-
lenkedtem. „Te író vagy, és mindennek, amit csinálsz,
irodalmi értéke van. De ez nem elegendő. Én, aki hiszem
és vallom, hogy az irodalom: minden, és mindenk fölött
áll, mégis úgy gondolom, hogy ennél is előbbre való szent-
ség tisztelnünk a hozzánk közel állókat, és óvakodunk a
banalitásoktól. Csak a sehonnai bitang él vissza bizonyos
intim pillanatokkal. Mindig ügyelj, nehogy olyasmit véts,
amit később nem tudsz megbocsátani magadnak. Amit
írtál, egyedül a halálom után lehet elsütni. Halott írókról
szólván mindenféle ostobaságnak van keletje.” Ami a hiú-
ságot illeti, egy kissé találva éreztem magam, azonban
– gondolom – hamar ráébredtem némely tévedésemre.

Danilo halála után feljegyeztem Stanko Cerović
tanúskodását, aki mindvégig mellette virrasztott. „Soha
életében nem volt olyan szép, olyan átszellemült, olyan
lucidus és olyan bölcs, mint akkor, a halálos ágyán”
– mondta Stanko. Mint magad is tudod, a gyászhirre
nekrológót írtam, a zágrábi *Danas* hozta le 1989. októ-
ber 24-i számában. Terjedelmi okokból két flekk, bizonyos
helyrehozom a szöveget, annál inkább, mivel egy
részlete különösen a szívemhez nőtt. Az, amelyik arról
szól, hogy – valamikor régen – a *Prešernova Kleitben*² lát-
tam Danilót, virágos hangulatban és egy pipivel az asztal
tetején. „Lumpolok a cetinjeiekkal!” – rikkantotta Dani.
A Strasbourgban megrendezett, *Extrém Európa* elnevezé-
sű szeminárium számára cikket írtam egy, a Danilo nevé-
hez fűződő témáról, a *tömörítés esztétikájáról*. A *Vreme*
c. hetilapban jelent meg 1991. november 11-én, vagyis
akkor, amikor távozásra készülökben én már javában pakol-
tam. Amikor hazajöttem Párizsból, leváztam egy rövid
emlékeztetőt arról az időszakról, amikor Danilo ellen haj-
sza indult Belgrádban, valahol 1976 őszén. Nem merem
ugyan elküldeni neked, mert várom, hogy álomban dől-
jön el a sorsa, de egyelőre annyit elárulhatok, hogy 1976
késő őszén Danilót erősen foglalkoztatta az öngyilkosság
gondolata; erről Mira³ is sokat tud.

Egy délután ismeretlen építőhelyen találtuk magunk,
azt hiszem, valahol a Voždovacon⁴, ámbár sehogyan
sem értem, miként kerültünk abba a befejezetlen épület-
be, amelyen az ablakok, ajtók helye még üresen ásított,
a frissiben kiöntött beton lépcsőház pedig álomszerűen
szövevényesnek tűnt. Föl-alá járkáltunk szakadatlan,
többször megjártuk a lépcsőházat is, egyszer a magasból
körbeszémeltük a várost meg az élénk táru-
ló szürkeséget, majd lementünk, és egy szélcsendes zugban keres-
tünk menedéket a hűvösödő koraestben. Öngyilkosság
– egész idő alatt erről folyt a szó. Nem állítom, hogy pont
én tántorítottam el ettől a szándékától Danilót, de annyi
biztos, mindazért, amit felhozott, hogy mért muszáj így
cselekednie, olyan alaposan kicsúfoltam, hogy többször
is sikerült megnevettetnem. Egy pillanatban, emlékszem,
megkérdezte: „Te minek élsz?” Ó, mennyire fölkészülten
ért ez a kérdés, kapásból rávágtam hát: azért, hogy minél
több ocsmányságot és álnokságot ismerjek fel és nyeljek
le, hogy minél tovább és minél állhatatosabban tűrjem a
zsarnokság minden formáját, utána pedig hogy hébe-hóba
a pofájába vágjam az igazságot ennek az erkölcstelen és
becstelen népségnek a környezetünkben, majd élvezettel
legeltessem a szemem, ahogy dúlnak-fúlnak, s ahogyan

meg akarnak alázni. „Engem sikerült megalázniuk”
– szolt, miután végighallgatott. „S te erre öngyilkosság-
gal akarsz nekik válaszolni?” – tettem fel a kérdést. „Ha
egyszer számomra nincs más kiút” – felelte. – „Engem
tovajnak kiáltottak ki, és egyedül a halállal foghatom
be a szájukat. Te sehogyan sem tudod megérteni, hogy a
halál: a szellem diadala a hitványság fölött.” „Ez esetben
ne akarj meghalni most, amikor ők pikket vetettek rád.
Akkor halj meg, amikor a csúcán vagy lelki békecséged-
nek. Elégedetten halj meg, ne dühödben. Most, amikor
megírtad remekműved, a *Borisz Davidovics síremlékét*,
ők érzik, hogy kitépted magad karmaikból, már messze
jársz tőlük, többé nem vagy az egyik közülük való, s
ezért büntetni akarnak. Te, aki megírtad: *ne hagyd magad
a kutyafiaknak*, és *küzdj, Borisz Davidovics*, csak nem
hullsz térdre az ebfajzat előtt?!”

Ezt a párbeszédünket már annak idején leskicceltem,
de sohasem rendeztem el. Valamelyik kis noteszben
egyszer-egyszer rábukkantam, elolvastam, s nem tűnt
valami földrengető remeklésnek. Utóbb sorra következett
az a rengeteg költőzködés, a kis notesz elrakódott vagy
elveszett valahol, így aztán tizenöt évvel később tértem
vissza ehhez a párbeszédhez, s hűen rekonstruáltam, ha
ilyesmi egyáltalán lehetséges. Tucatnyi oldalt írtam belő-
le, de még mindig a papírkosár felett lebeg az egész.

Még egy kis bejegyzés lapul noteszben, mégpedig
Danilo temetéséről, mivel egy pillanatban úgy éreztem,
hogy az a gyászpompa, az a temetői spektakulum nem
fér össze az ő szellemiségével és életével. Szerintem nem
volt hívő, egyetlen napig sem. S ha már a halál elragadta
tőlünk, azt szerettem volna, ha a sírba tétel szűk körben,
jó barátai és családtagjai jelenlétében történik, nem pedig
pravoszláv egyházi dana meg füstölök lóbálása közepette,
méghozzá oly időben, amikor senkiháziak vedlenek át pra-
voszlávnak, és már akkor beharangozták véres hadjáratu-
kat, amely – íme – mai napig is tart. Szívesebben vettem
volna, ha végakaratóban úgy rendelkezik, hogy Párizsban
legyen eltemetve, vagy legalább Cetinjében, ahol minden
bizonytalannal nehéz az élet, de attól azért még jó lehet a sír-
ban feküdni ott. Ezzel szemben ő úgy határozott, hogy a
kiválóságok alléjában, azoknak a közelében temessék el,
akik végső soron a halálba kergették. Felrémlt, hogy utol-
só óráiban netán valami lelkiéleti vagy misztikus fordulat
állt be nála, Pascale⁵ azonban megnyugtatót, – márpedig
ő volt a legodaadóbb támasza, ő állt hozzá legközelebb –,
hogy Danilo egyetlen pillanatra sem veszítette el lélekje-
lenlétét, nem is esett semmiféle vallási örületbe vagy misz-
tikus rémálomba. Stanko, akit Kiš végtelenül szeretett, s
aki mindvégig mellette maradt, szelíden és kíméletesen,
már amilyen beleérző és kimért volt, megpróbálta felhív-
ni a figyelmét arra, hogy a pravoszláv gyászszertartást
valaki esetleg félremagyarázhatná, sőt visszaélhetne vele.
Danilo erre csak legyintett, s azt mondta, így legalább
megakadályozza, hogy kommunisták szónokoljanak
fölötte. A világgkommunizmus meg valahogy épp abban
az időben düledezett, miközben Szerbiában pedig színre
lépett a nemzetiszocializmus a szerb pravoszláv püspökök
áldásával. A nacionalizmusnak az a fajtája, melyet Danilo
már réges-rég a *banalitás meg a reménytelenség ideológi-
ájának* nevezett.

Ž. P.⁶ mesélte, hogy a temetési szertartás idején mellé-
je settenkedett Brana Crnčević,⁷ és önelégülten a fülébe
súgta: „Na, Kiškét is megnyertük ügyünknek, látod?” Ž.

P. elképedt ennek hallatán. Amott meg Amfilohije püspök úgy nyilatkozott a *Večernje Novosti*-ban, miszerint – állítólag – lelki atyja volt Danilónak, s ő térítette vissza a pravoszláv anyaszentegyház kebelébe. Egy Danilo Kiš hogy meggyónjon és kitarulkozzék holmi Amfilohijének, aki lelkiében és szellemi képességeit illetően falusi pap színvonalán van, egyenesen elképzelhetetlen; diót nem fogadna el egy ilyen ember markából. Ez a hazudozó pedig nemcsak hogy nem volt Danilo lelkipásztora, hanem soha semmit még csak el sem olvasott tőle, hiszen még a szerb hőskölteményeknél tart. Zorica S.-től tudom, hogy a temetés előtt egy nappal vette kezébe először a *Borisz Davidovics síremlékét*, hogy onnan, az egyik elbeszélésből idézzon valamit gyászbeszédében a koporsó fölött. Az effélék meg a kommunisták nem sokban, vagy éppenséggel semmiben sem különböznek egymástól. Mindez, persze, a legcsekélyebb mértékben sem vet rossz fényt Danilo erkölcsiében tiszta alakjára. Ezek közül a kérdőjelek közül azonban némelyik a jegyzőfüzetembe került; minék, és meddig lesz ott?

Az emlékek sorra megfakulnak, sok arc már homályba vész, de most úgy tűnik, Danilo egyre erőteljesebben van jelen életemben, és mindinkább belső megismerésem részévé válik. Lehetséges, hogy álom és valóság valóban *kozmosz méretű látványt* ölt, ahogyan azt Danilo definiálta álomban. Mindaddig, amíg róluk álmodunk, az azt jelenti, hogy egyazon, osztatlan világban vagyunk halot-tainkkal.

Barátod: M. Kovač

Egy álom

Sűrűsödik a homály körülöttünk, a lerombolt városok nyírka és hidege égig ér – mi reszketünk. Egy szeptemberi estén ezt jegyeztem le, mielőtt nyugovóra tértem. Sejtettem, hogy amit azon az éjszakán álmodom, összefügg majd a főntebb mondattal, kiegészíti ködösen megfogalmazott gondolatomat. Mindannyiszor, amikor azzal az előérzettel feküdtem le, hogy valami *lényegeset* fogok álmodni, legtöbbször úgy is lett. Számomra azok a *lényeges* álmok, amelyek jellemzően világosak, és olyan nyomot hagynak pszichémen, hogy megtörtént eseményekként tolnak fel napokig.

Álmomban valahol Közép-Isztriában találtam magam, egy ösvényen, hajdanában a glagoliták jártak rajta. Köröttem mindenütt olyan sötétség honolt, hogy beleremegtem. Váratlanul meghallom, tisztán, megbizonyosodva, Danilo hangját, éppen csak nem értem azt a nyelvet, amelyen beszél. Mindössze néhány, nemigen érthető, furcsa szót hámoztam ki belőle: „*Szióca, szent Holdacska!*” Ekkor fénysugár villant, s megvilágította valakinek a lábnyomait. Fölbátorodva követtem a nyomot, mignem eljutottam egy kőtábláig, amelyen glagolita felirat állt. Tűzben megperzselődött könyvvel a kezében ott állt Danilo. „A glagolita betűk alakja hangjegyekre emlékeztet. A lélek képletei ők” – mondta. Az a megégett könyv szétporladt a kezében, majd fekete pernyeeseő hullott ránk: „Ez biztosan csak álom. Te meghaltál, s messze innen vagy elhantolva” – mondtam ekkor. Danilo elmosolyodott, s így válaszolt: „Tudom én azt, most azonban meghívtak, hogy nyissak

meg egy nagyszabású világkiállítást. Mindent, ami romokban hevert, újra megfestettek. Kozmikus méretű kép lett. S Isten nyelvén fogok beszélni.” Búcsúzóul ismét azzal a rejtélyes mondattal köszönt el tőlem: „*Szióca, szent Holdacska!*” A sötétség kárpitja újra leereszkedett. Megindultam az esőáztatta úton, megcsúsztam, és zuhanni kezdtem. Másodszor is rábukantam arra a glagolita ösvényre, amelyen jöttem is. Fölnéztem az égre, s kivilágított városokat fedeztem fel a mennyei magasságokban. Az egyik sziluettben Dubrovnik körvonalaira ismertem. Ekkor a sötétség eloszlott, és az egész térségen vakító fény áradt el; egy vége-hossza nincs *Heliopolisszá*, a Nap városává változott minden.

Ez a mély benyomást keltő álom nyugtalanított. Álmaimat, melyek egyfelől érthetőségükről, másrészt nyomasztó hangulatukról maradtak emlékezetesek, meg amelyeknek rejtett jelentésük van, rendszerint följegyzem. Az effajta álmok, ámbár nagy ritkán fordulnak elő, valahogy mitikus fontosságot nyertek életemben. Ezt most *Danilo kiállítást nyit meg* címmel írtam be jegyzőfüzetembe, és ez év szeptember 8-án álmodtam. Dátumozás közben jutott eszembe, hogy Danilót 1989. szeptember 8-án lát-tam utoljára, Belgrádban.

Ha már képtelen vagyok kibogozni ennek az álomnak a szárait, hadd fejezzem be akkor a történetet egy hihetetlen részlettel legalább. Amikor felébredtem, föllapoztam a jegyzőfüzetem, és megtaláltam benne azt, amit lefekvés előtt beírtam, ezúttal azonban javított változatban; mint-ha egy jótékony kéz beavatkozott volna az éjszaka. A mondat, ugyanis, most így hangzott: *Sűrűsödik a homály körülöttünk, a lerombolt városok nyírka és hidege égig ér – mi csak megremegése vagyunk az egyetemes reszketésnek.* Akad majd talán valaki, hogy magyarázatot találjon erre, no de az is lehetséges, hogy ez csak egy másik álom-látás volt, melyet viszont nem regisztráltam. Jung itt oda vélekedne, hogy mindaz, ami a tudatalattiból tör felszínre, *materia prima* lesz életművünkben.

Mirko Kovač

Belgrád, 1992. X. 8.

Kedves Mirko!

[...] Legutóbbi leveledben lidérces álmaidról írsz, s ebből a zűrből munkálok ki azt a csodálatos történetet Danilóról. Már hosszabb ideje az én álmaim is gyötrelmesek, szakadozottak, olykor mindenféle rémes alakok kísértenek föl bennük, akiknek arcvonásaiban elhunyt barátaimat és ismerőseimet fedezem fel, ami homályos szorongásomat egyfajta pánikká duzzasztja. No de mindebben az a legkülönösebb, hogy a rám nehezedő nyomás ébredés után sem szűnik; sőt még fokozódik is. Ilyenkor felkelek, az abszolút tehetetlenség érzetétől lesújtva fel-alá járkálok a szobában, s a késő éjszaka sötétjében, csendjében úgy tűnik, hogy az életnek ebből a labirintusából egyáltalán nincs kiút. Valamennyien egy hosszú éjszaka kelepcéjében vergődünk, melyet nem követ hajnalhasadás. Kiállok csöppnyi erkélyemre, hogy friss levegőt szippantsak. Az erkély korlátjához támaszkodva, verejtékben fürdő arccal hallgatom a hársfák susogását, míg a tetszhalott város felett hunyorognak a csillagok. Elmarad az ébredést kísérő megkönnyebbülés, ellenkezőleg: a kiúttalanság érzése

járja át az ember egész szervezetét. Ha napközben úgy tűnik is, hogy semmi sincs, ami összemorzsolna és eltíporhatna, hogy minden vonatkozásában legyűrtem félelmeimet, éjszakának idején – ha alszom, ha nem, egyre megy – fölkísértének ezek az árnyalakok, s a legapróbb zugot is betöltik. A holtak birodalma meg az élők birodalma mind közelebb kerül egymáshoz, és mi is egyre gyakrabban társalkodunk halottainkkal, hiszen számtalan, hozzánk közel álló embertársunk lakja most azt a világot. Méltán nevezted egyazon „osztatlan világnak”.

John William Dunne angol költőnek van egy érdekes elmélete (*An Experiment with Time* c. könyvében fejti ki), mely szerint minden ember egy adott korban él, de azzal egyidőben és párhuzamosan sok más kor és hely is létezik. Előfordul, például álmunkban, hogy egymástól különböző időegységek kereszteződnek. Azt tanácsolja az érdeklődő olvasónak, hogy minden reggel jegyezze föl, mit álmódott az éjszaka. Az álomnak vannak olyan részletei, melyekre bizonyos múltbeli történések, mélyen szántó benyomások, vágyak, betegségek stb. nyomán magyarázatot lehet találni, ámde létezik az a megmagyarázhatatlan része is, amely mindvégig rejtélyes és kibogozhatatlan marad – ezek a jövőndő képei, annak kivetítései, *ami még csak ezután történik majd velünk*.

Hogy megbizonyosodjam, megfogadtam J. W. D. tanácsait, és legnagyobb csodálkozásomra, az elmélet beigazolódott! Azok a találkozások, beszélgetésozmlányok, bizarr szituációk, melyeket az álom megfejtethetlen részleteiként jegyeztem le, egy-két hét, egy hónap múltán sorra, rendre valóra váltak. Naplőfélét vezettem róla. No de félhagytam az egésszel, mert egy hatalmas misztérium rabjának kezdtem érezni magam, márpedig nincs annál borzalmasabb, mint megvalósult próféciák világában élni, ezt saját tapasztalatunkból tudjuk (hiszen úgyszólván minden jóslatunk, szerencsétlenségünk, sajnos, bevált). Hátat fordítottam ennek az ördöngösségnek, féltem, nehogy önnön sorsom túsza legyek, nehogy elébem táruljanak életemnek meg a hozzátartozóim életének azon eseményei is, amelyek depresszióba, kétségbeesésbe, netán még ennél is rosszabb állapotba taszítanának. A jövőndő: dinamit, mellyel nem szabad játszadozni!

Máris visszacsengenek fülemben csúfondáros kommentárjaid, mármint hogy lehetetlen a jövőbe látni ott, ahol sem múlt, sem jövő nincs már többé, a párhuzamos világokról szóló meséket pedig – mint a tudományos fantasztikum egy műfaját, mely sohasem feküdt neked – mindig kinevetted. Pláne egy világban, ahol a valóság („kedvenc” íróm, Dosztojevszkij szavaival élve) „minden fantasztikumnál fantasztikusabb”,

Zsirinovszkij, a világ omladozó részének felfelé ívelő csillaga vendégeskedett mifelénk. Állítólag titkos fegyvert hozott, ennek segítségével legyőzhetjük valamennyi ellenségünket (az egész világot). Nemrégiben az általad is jól ismert Kurt Tucholsky néhány találó verssorát olvastam, melyet Hitler hatalomra kerülése nyomán írt:

*Ez az ember egyáltalán nincs is;
csak a csinnadratta van,
melyet előidézt.*

Ez a *csinnadratta* pedig egész városokat söpört el a föld színéről, országokat tett tönkre, gyűjtőtáborokat zsúfolt tele, milliókat fosztott meg életétől, otthonokat és családokat dúlt fel. Mi a jerikói kürtszó ehhez a csinnadrattához képest? Milyen következményei lesznek ennek a csinnadrattának, melyben ma élünk?

Mostanában új reformokkal boldogítanak bennünket. Három-négy pfenniggel, azaz harmincóról negyven márkára emelték a nyugdíjakat meg a fizetéseket! Ugyanakkor csak a villanyért és a telefonért (igen mérsékelt igénybevétel mellett) több mint száz márkát kell leguberálni havonta! Eddig valahogy meg lehetett élni százegynéhány márkából, most a pusztá létfenntartáshoz legalább háromszáz márka kell.

Megjelent néhány új könyv. Musil esszéi, I. B. Singer regénye. Úgy báméskodom a könyvesboltok kirakata előtt, ahogyan az éhes ember szemléli a szemnek-szájnak ingere, de elérhetetlen ételek választékát. Gondolni sem merek rá, hogy megvegyek egy könyvet, ez túlságosan drága luxus lett, mely meghaladja pillanatnyi lehetőségeimet.

Jobb időkre várva köszönt a te F.-ed.

Borbély János István fordítása

Jegyzetek

¹ Danilo Kiš (1935, Szabadka – 1989, Párizs).

² Prešernova Klet – ismert belgrádi művészkávéház.

³ Mirjana Miočinović, belgrádi egyetemi tanár, D. K. első felesége, irodalmi hagyatékának gondozója.

⁴ Voždovac – városkerület a szerb fővárosban.

⁵ Pascale Delpech, D. K. özvegye, műveinek francia fordítója.

⁶ Živojin Pavlović (1933–) regényíró, publicista.

⁷ Branislav Crnčević (1933–), nemzetieskedő állásfoglalásáról ismert szerb író.